

Ks. Sławomir Plusa¹

Homilia jako misterium i jego aktualizacja w świetle modelu doświadczenia symbolicznego

Wstęp

Homilia, integrując interpretację tekstu z przeżywaną liturgią, chce umieścić owoce medytacji i słuchania słowa Bożego oraz celebracji liturgicznej w kontekście życia odbiorcy. Słowo Boże poprzez przekaz homiletyczny ma znaleźć swoje odniesienie i aktualizację w codziennych, życiowych sytuacjach. Jest to zasadniczy cel przepowiadania. Ukoronowaniem procesu głoszenie słowa Bożego jest jego aktualizacja. Homilia oderwana od problemów ludzkiego życia przeszkadza w owocnym spotkaniu człowieka z Bogiem².

W tym kontekście pojawia się pytanie o taki model aktualizacji słowa Bożego, który pozwoli kaznodziei wyjść poza przekaz egzegetycznego komentarza, wskazań moralnych lub bieżących refleksji niezwiązanych integralnie z proklamowanym słowem. Wydaje się, że intuicja Edwarda Schillebeeckxa na temat natury chrześcijaństwa i jego misji w świecie, trafnie wyznacza kierunek aktualizacji słowa Bożego: chrześcijaństwo to doświadczenie, które stało się orędziem i ma się ono stać dziś znów doświadczeniem³. Biblijne objawienie się Boga jest opowiadaniem o ludzkich doświadczeniach. Aktualizacja słowa Bożego jako doświadczenia religijnego może zaistnieć przez osobiste ludzkie doświadczenia⁴. Doświadczenie jako przestrzeń urzeczywistniania się Objawienia nie jest jednak sumą pojedynczych faktów, lecz długotrwałym, pełnym refleksji spotkaniem z rzeczywistością⁵.

Myśląc o homilii jako wydarzeniu umożliwiającym owocne spotkanie Boga z człowiekiem, należy odwołać się do podstawowej zasady

¹ Doktor teologii w zakresie teologii praktycznej ze specjalnością: homiletyka, asystent w Katedrze Homiletyki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Zainteresowania badawcze: dydaktyki homiletyki, język przepowiadania, nowa ewangelizacja. E-mail: plusa.slawomir@gmail.com.

² Por. S. Dyk., *Aktualizacja Słowa Bożego w przepowiadaniu*, „Roczniki Teologiczne” t. LXIX, z. 1 (2022), s. 6.

³ Por. E. Schillebeeckx, *Can Christology Be an Experiment?* „Proceedings of the Catholic Theological Society of Amerika” 35 (1980), s. 2

⁴ Por. tenże, *Menschen. Die Geschichte von Gott*, Freiburg – Basel – Wien 1990, s. 7.

⁵ Por. L. Karrer, *Erfahrung als Prinzip der Praktischen Theologie*, w: *Praktische Theologie. Grundlegungen*, t. I, (red. H. Haslinger), Mainz 1999, s. 201-210.

działalności pastoralnej, a mianowicie mistagogii. Klasyczne rozumienie mistagogii jako „wprowadzenia w tajemnicę” nie odnosi się do przekazu jakiejś szczególnej, dla niektórych być może tajemnej, wiedzy. Oznacza raczej taką postawę osoby wprowadzającej, że osoba wprowadzana może odnaleźć siebie w relacji do Boga w ten sposób, iż jej poczucie godności, wartości zostanie w niej uświadomione, pogłębione i umocnione⁶. Głoszone słowo Boże i uczestnictwo w liturgii umożliwiają człowiekowi wejście w *mysterium*, czyli doświadczenie zbawienia przez Chrystusa i w Chrystusie. Mistagogiczne rozumienie homilii kwalifikuje ją jako drogę do żywego poznania Chrystusa, przez które uobecnia się Bóg wraz z całym bogactwem darów potrzebnych człowiekowi, aby w jego życiu mogło się urzeczywistnić Boże Królestwo. Soborowe spojrzenie na homilię stawia w jednym rzędzie dzieje zbawienia, *mysterium* Chrystusa i jego dynamiczną obecność z życia wierzących, a zwłaszcza w obrzędach liturgicznych (KL 3, 2)⁷. Patrystyczne korzenie homilii oraz współczesne dokumenty Kościoła ukazują homilię jako część liturgii, która wyjaśnia teksty święte w świetle Paschy Pana z uwzględnieniem potrzeb słuchaczy. Zrozumienie natury potrzeb słuchaczy oraz świadomość urzeczywistniającego się w akcji liturgicznej *mysterium* Słowa Bożego jest kluczem do aktualizacji w homilii.

Temat aktualizacji jest żywy we współczesnej homiletyce⁸. Refleksja nad procesem aktualizacji wskazuje na szereg trudności, jakie musi pokonać kaznodzieja, aby słowo Boże mogło uzyskać realny wpływ na współczesnego odbiorcę. I tak np. przejście od orędzia biblijnego do konkretnej sytuacji może przysparzać wielu trudności⁹. Modele aktualizacji opierają się na dwóch zasadach: teologicznej i antropologicznej. Zasada teologiczna koncentruje się na Bożym Objawieniu, jego naturze oraz na jego konkretyzacji w Biblii. Zasada antropologiczna uwzględnia sytuację odbiorcy słowa Bożego, współczesny kontekst egzystencjalny, aby interpretować go w świetle słowa Bożego. Kaznodzieja, głosząc zbawcze czyny oraz słowa Boga, ma uwydatnić ich aktualne znaczenie¹⁰.

Dynamiczny wymiar urzeczywistniania się *mysterium* Chrystusa w homilii zachęca do uwzględnienia komunikacji symbolicznej jako dodatkowej zasady aktualizacji głoszonego słowa Bożego. Również uwzględnienie ludzkiego doświadczenia będącego istotnym elementem aktualizacji słowa Bożego przymusza do wejścia w głąb komunikacji rozumianej jako akt urzeczywistniania się międzyosobowych relacji. Model

⁶ Por. H. Haslinger, *Sakramente – befreiende Deutung von Lebenswirklichkeit*, w: *Praktische Theologie. Grundlegungen*, t. II, (red. H. Haslinger), s. 169.

⁷ Por. S. Dyk, *Homilia. Droga do żywego poznania misterium Chrystusa*, Kielce 2016, s. 14.

⁸ Zob. J. Twardy, *Aktualizacja słowa Bożego w kaznodziejstwie*, Przemyśl 2009.

⁹ Por. S. Dyk, *Aktualizacja Słowa Bożego w przepowiadaniu*, s. 24.

¹⁰ Por. J. Twardy, s. 143-145.

doświadczenia symbolicznego, który zaproponował Heribert Wahl, wydaje się być pomocnym narzędziem dla refleksji nad procesem aktualizacji słowa Bożego jako wydarzenia komunikacyjnego i komunijnego¹¹.

1. Homilia jako wydarzenie mistagogiczne

Lubelski homileta S. Dyk, czerpiąc z inspiracji patrystycznych, współczesnych dokumentów Kościoła, zwłaszcza z „Dyrektorium Homiletycznego” oraz teologii liturgicznej, z dużym rozmachem prezentuje homilię w jej aspekcie mistagogicznym. W tym ujęciu homilia na każdym swym etapie jest mistagogią, czyli świadomym wysiłkiem człowieka w otwieraniu się na obchodzone misterium, na jakiś aspekt wydarzenia zbawczego, które dokonało się w Jezusie Chrystusie. Oznacza to, że właściwa funkcja homilii polega na włączeniu wiernych w misterium łaski, które aktualizuje się w słuchaniu słowa Bożego i w celebracji sakramentalnej. Ma ona doprowadzić do świadomej identyfikacji odbiorcy słowa Bożego z Chrystusem¹². Homilia jest więc najpierw poszukiwaniem Chrystusa w tekstach świętych, czyli mistagogią odsłonięcia misterium; jest też oglądaniem Chrystusa w celebracji liturgicznej, czyli mistagogią uczestnictwa w misterium, a następnie ukazywaniem Chrystusa w życiu chrześcijańskim, czyli mistagogią upodobnienia do misterium¹³. Głoszenie misterium Chrystusa ma doprowadzić do nawiązania więzi z Bogiem samoudzielającym się w Chrystusie i w Kościele. Jest to aktualizacja misterium Chrystusa w przepowiadaniu słowa Bożego w celebracji liturgicznej. Homilia to aktualizujące się słowo Boga poprzez ludzkie doświadczenia¹⁴.

Mistagogiczne ujęcie homilii pokazuje proces aktualizacji na dwóch płaszczyznach istotnych w doświadczeniu symbolicznym: relacji i znaku. Nawiązanie życiodajnej więzi z Bogiem jest możliwe przy pomocy kompleksowych znaków, w jakich Bóg się objawia, a są nimi Chrystus i Kościół jako mistyczne Ciało Chrystusa. Integralną częścią tych znaków jest ich wymiar ludzki: ludzka natura Chrystusa ukazana w Biblii oraz ludzka strona Kościoła dostępna w opisie historyczno-teologicznym i egzystencjalnym. Świadomą identyfikację odbiorcy słowa Bożego z Chrystusem należy uznać za ukoronowanie procesu aktualizacji, gdyż taka postawa oznacza poddanie codziennej egzystencji człowieka pod całkowite władanie mocy Ducha Świętego. W ten sposób urzeczywistnia się to, co św. Paweł doświadczał na swojej drodze wiary: „Teraz zaś żyję już nie ja, lecz żyje we mnie Chrystus” (Gal 2, 20).

¹¹ Por. H. Wahl, *Symbolische Erfahrung: umgestaltete Beziehungserfahrung. Skizze einer psychoanalytisch fundierten Symboltheorie*, „Wege zum Menschen” 51 (1999), s. 447-462.

¹² Por. *Homilia. Droga do żywego poznania misterium Chrystusa*, s. 18, 195.

¹³ Por. tamże, s. 27-194.

¹⁴ Por. tamże, s. 197.

Proces aktualizacji słowa Bożego należy przeanalizować z uwzględnieniem każdego z trzech wymiarów misterium Chrystusa, w jakie wpisana jest homilia. Każda z nich posiada własną drogę aktualizacji życiodajnej relacji i własny arsenał znaków, przy pomocy których, słowo Boże „wciela” się w życie chrześcijanina.

2. Proces aktualizacji

a) Aktualizacja jako komunikacja symboliczna

Urzeczywistnianie przymierza między Bogiem a człowiekiem, zdaniem papieża Franciszka, ma zaowocować pogłębieniem więzi miłości między sercem Pana a sercem Jego ludu¹⁵. Już Karl Rahner przypomniał, że orędzie chrześcijańskie nie jest przekazywaniem ludziom ważnych prawd jako czegoś wobec nich zewnętrznego i obcego. O wiele bardziej przekaz wiary, czyli wprowadzenie w misterium Chrystusa, jest budzeniem w człowieku doświadczenia wewnętrznego zjednoczenia z Bogiem, który od zawsze chce zamieszkać w sercu człowieka i jest w swojej miłości nieustannie zwrócony do niego¹⁶.

Model doświadczenia symbolicznego zaproponowany przez H. Wahla wskazuje, że komunikacja religijna w dowolnym obszarze aktywności pastoralnej zawiera się w interakcji trzech elementów: podmiotu otwartego na rozwój, obiektu *self*, który ten rozwój wspiera, oraz znaków, przy pomocy których jest możliwe komunikacyjne oddziaływanie na siebie. Ten rodzaj relacji wychodzi ze schematu: ja - ty, gdyż na pierwszym planie nie ma transferu informacji, perswazji czy jakichś form manipulacji. Komunikacja symboliczna przybiera kształt: ja – Ty. Podmiot zaproszony do otwarcia się na znaki nie zatrzymuje się na nich, lecz przy pomocy tychże obiektów pośredniczących może doświadczyć wsparcia, potwierdzenia swojej wartości, sensu i potrzeby istnienia. Znaki te stają się symbolami, przez które podmiot zyskuje doświadczenie przynależności. Dokonuje się wzajemne udzielanie się sobie, bez utraty własnej podmiotowości¹⁷. Relacja ta wzmacnia wolność podmiotu i porządkuje jego zanurzenie w bieżące oddziaływanie kulturowe. Przez te elementy kultury, które umożliwiają zaistnienie życiodajnej relacji, dokonuje się również kulturowa transformacja podmiotu - nowe doświadczenia komunikacyjne prowadzą go do głębszej, bardziej wiarygodnej i autentycznej relacji do obiektu *self*, który z kolei wpływa na jego osobisty rozwój. Aktualizacja życiodajnej relacji pomiędzy podmiotem a obiektem *self* przy pomocy symbolicznych znaków jest sercem doświadczenia symbolicznego¹⁸.

¹⁵ *Evangelii gaudium*, Kraków 2014, wyd. II, nr 143.

¹⁶ Por. *Die theologische Dimension der Frage nach dem Menschen*, w: K. Rahner, *Schriften zur Theologie XII*, Zürich, Einsiedeln, Köln 1975, s. 402.

¹⁷ H. Wahl, *Symbolische Erfahrung: umgestaltete Beziehungserfahrung. Skizze einer psychoanalytisch fundierten Symboltheorie*, w: „Wege zum Menschen“ 51 (1999), s. 449.

¹⁸ Por. tenże, *LebensZeichen von Gott – für uns. Analyse und Impulse für eine zeitgemäße Sakramentenpastoral*, Münster 2008, s. 111.

Doświadczenie symboliczne jest doświadczeniem przekształconej relacji¹⁹. Przekształcona zostaje relacja podmiotu do obiektu *self*, gdy otwiera się on na pełną miłości afirmację siebie bez popadania w narcyzm oraz relacja do znaków, które nie są jedynie komunikatami odsłaniającymi jakąś treść, lecz zostają odczytane jako miejsca spotkania z bezwarunkową afirmacją i miłością.

Model doświadczenia symbolicznego znakomicie nadaje się do analizy procesu aktualizacji głoszenia słowa Bożego, gdyż wychodzi on z założenia, że rozwój człowieka zarówno emocjonalny, jak i duchowy jest zdeterminowany przez jakość relacji, które zaistniały w życiu danego człowieka. W perspektywie rozumienia działalności pastoralnej jako wydarzenia mistagogicznego zbawienie uobecnia się wtedy, gdy zaistnieje rzeczywista relacja, w której człowiek spotka Boga i otworzy się na tyle głęboko na Jego bezwarunkową miłość objawioną w misteriach Chrystusa, że odkryje sens i wartość swego życia podarowaną mu od chwili poczęcia, zrealizowaną przez chrzest święty oraz w aktach liturgicznych, zwłaszcza w Eucharystii tak mocno, że będzie chciał się nią dzielić w relacji z innymi.

Model ten został już wykorzystany do analizy liturgii jako wydarzenia symbolicznego (*Symbolgeschehen*)²⁰. Uwzględniając liturgiczny wymiar homilii, możemy skorzystać z niego, aby prześledzić dynamikę procesu aktualizacji od strony urzeczywistniania się życiodajnej relacji pomiędzy odbiorcą słowa Bożego (podmiot) a Bogiem (obiekt *self*) przy pomocy tekstu biblijnego, znaków i tekstów liturgicznych, elementów architektury bądź muzyki oraz fragmentów ludzkiej egzystencji (znak symboliczny). Wyżej wymieniona triada może przybierać różne warianty w zależności od punktu odniesienia i tak np. Biblia może być znakiem symbolicznym jako „wizytówka” Boga, jako list Boga (obiekt *self*) do człowieka (podmiot). W procesie aktualizacji może jednak być odczytana i przyjęta jako obiekt *self*, jako Słowo Życiodajne. Znakiem symbolicznym będą wówczas np. pojedyncze słowa lub zdania z Biblii, które odsyłają do życiodajnej mocy Słowa. Mogą być również elementy codziennego życia, egzystencji kompatybilne z doświadczeniem zawartym w analizowanym tekście biblijnym.

Proces aktualizacji słowa Bożego jako urzeczywistnienie tej więzi dokonuje się na dwóch płaszczyznach: relacji i treści. Zbudowanie życiodajnej relacji człowieka z Bogiem zakłada na poziomie komunikacji właściwe wykorzystanie znaków²¹. Religia i jej znaki mają przybierać formę

¹⁹ Por. tenże, *Symbolische Erfahrung*, s. 447.

²⁰ Zob. A. Odenthal, *Liturgie als Ritual. Theologische und psychoanalytische Überlegungen zu einer praktisch-theologischen Theorie des Gottesdienstes als Symbolgeschehen*, Stuttgart 2002.

²¹ „Trzeba mieć odwagę znajdowania nowych znaków, nowych symboli, nowych sposobów przekazywania Słowa (...), które mogą być mało znaczące dla ewangelizatorów, ale stały się szczególnie atrakcyjne dla innych”, *Evangelii gaudium*, nr 167.

symboliczną i tworzyć komunikację typu: ja-ty²². Z jednej strony chodzi więc o właściwy dobór znaków wspierających przesłanie kerygmatyczne, a z drugiej o zakorzenienie przesłania w relacji miłości między Bogiem a człowiekiem.

b) Aktualizacja jako „wydarzenie”

S. Dyk, zgłębiając podstawy, zasady oraz proces aktualizacji, podejmuje próbę opisowej definicji aktualizacji słowa Bożego w przepowiadaniu:

„Aktualizacja polega na ‘wcieleniu’ zbawczego orędzia tekstu świętego w obecną sytuację wspólnoty tak, aby fakty historii zbawienia poświadczonej w Piśmie św., stały się na nowo ‘wydarzeniem’ w egzystencjalnej rzeczywistości ludu Bożego. Aktualizacja jest analogicznym przedstawieniem dynamiki i celu Boskiego działania w sytuacji współczesnej – innej niż ta, do której odnosił się autor biblijny. Tym samym aktualizacja jest transpozycją całej prawdy biblijnej od Chrystusa (pełni Objawienia) do Kościoła, a w nim do każdego z nas”²³.

Lubelski homileta próbuje ukazać proces aktualizacji jako dynamiczne wydarzenie dokonujące się między objawiającym się Bogiem a ludem Bożym, do którego aktualnie skierowane jest słowo Boże. W procesie przygotowania i głoszenia słowa Bożego widzi on kilka etapów, których nie można ominąć bez szkody dla aktualizacji. Najpierw należy wydobyc kerygmat tekstu biblijnego. Odnalezienie tego zbawczego przesłania pozwoli kaznodziei na odkrycie głównych kluczy interpretacji współczesnej sytuacji. Kolejnym etapem aktualizacji słowa Bożego jest słuchanie go w aktualnej sytuacji. Z tej perspektywy przepowiadanie słowa Bożego nie koncentruje się na Piśmie św., ale się do niego odwołuje. Ludzkie życie jest interpretowane w świetle słowa natchnionego. W ten sposób jest możliwe odkrycie zbawczego działania Boga nie tylko na kartach Biblii, ale również w życiu wspólnoty i aktualnej sytuacji słuchacza. Właściwa aktualizacja ukazuje Boga, który dokonuje tego samego, co uczynił już wcześniej. Następnym etapem to rozpoznanie aspektów aktualnej sytuacji, którą tekst biblijny naświetla lub kwestionuje, bowiem sytuacja przedstawiona w Biblii rzadko kiedy pasuje do sytuacji obecnej. Po rozeznaniu sytuacji wspólnoty należy wybrać te elementy, które do niej pasują. W czwartym etapie aktualizacji chodzi o wydobycie tych elementów sensu danych tekstów biblijnych, które są w stanie przekształcić obecną sytuację zgodnie ze zbawczą wolą Boga w Chrystusie. Słuchacz jest tu zaproszony do ponownego aktu wiary w to, że Bóg działa w życiu wspólnoty dziś z tą samą dynamiką i celem, z jakimi działał w sytuacji nakreślonej w słowie Bożym. W kontekście przemiany moralnej słuchacz ma usłyszeć

²² Por. A. Kiciński, *Wybrane funkcje stosowania symboli w katechezie*, w: *Komunikacja w katechezie*, (red.) J. Zimny, Sandomierz 2003, s. 60.

²³ S. Dyk, *Homilia. Droga do żywego poznania misterium Chrystusa*, s. 24.

wezwanie, zbawczy apel, który zachęca do wierności Chrystusowi w konkretnym obszarze życia, jak również propozycję życiowego zastosowania słowa Bożego. Kolejny etap aktualizacji obejmuje relację słowa Bożego do liturgii. Homilia, która jest częścią liturgii, ma widzieć w niej historię zbawienia *in actu* jako uobecnienie wydarzeń poświadczonych w słowie Bożym. Zwieńczeniem powyższych etapów aktualizacji jest dobór odpowiedniego języka przepowiadania. Prostota i komunikatywność, odniesienie do codziennej sytuacji życiowej słuchacza mają kluczowy wpływ na aktualizację słowa Bożego w bezpośredniej komunikacji ze słuchaczem²⁴.

Powyższy opis procesu aktualizacji próbuje uwolnić przepowiadanie od niebezpieczeństwa dominacji historycznego wymiaru słowa Bożego, od dominacji przeszłości nad terażniejszością. Godnym podkreślenia jest wysiłek, by głoszenie słowa Bożego wciągało słuchacza w doświadczenie zbawienia „tu i teraz”. Opis głoszenia słowa Bożego jako wydarzenia aktualizującego zbawienie potrzebuje jednak jeszcze głębszego wejścia w dynamikę spotkania Boga i człowieka. Papież Franciszek nazywa ją „komunikacją serc”. I to właśnie wymiar komunikacyjny głoszenia słowa Bożego odsłania głębsze struktury aktualizacji, gdyż stawia pytanie o relacje międzysobowe, które prowadzą do zbudowania wspólnoty wiary. Dialog między Bogiem a człowiekiem nie opiera się na rzeczach, ale istnieje w samych osobach, dających się sobie nawzajem w dialogu²⁵. W tym dialogu istnieją dwa warunki, które czynią aktualizację słowa Bożego wydarzeniem. Jest to najpierw decyzja słuchacza, by otworzyć się na „życiodajną” relację z Bogiem, który jest Miłością, a następnie by wejść w komunikację z Nim przy pomocy znaków, które połączą jego doświadczenie z rzeczywistością boską. Zadanie homilisty polega więc na tym, by poprzez dobór odpowiednich znaków zaprosić słuchacza do coraz większego otwarcia serca, myślenia i działania na relację z Bogiem w konkretnych obszarach swego życia.

3. Aktualizacja w oparciu o teksty święte

Pierwszą płaszczyzną aktualizacji misterium Chrystusa w homilii jest poszukiwanie Chrystusa w tekstach świętych. Homilista ma do dyspozycji przede wszystkim czytania z lekcjonarza mszalnego. Do tekstów świętych zalicza się również modlitwy zawarte w Mszale Rzymskim (*euchologium*), przez które Kościół odczytuje słowo Boże w celebracji liturgicznej i je aktualizuje²⁶.

Mistagogia poszukiwania Chrystusa w tekstach świętych, według S. Dyka, ma trzy aspekty. Najpierw jest ona przepowiadaniem przedziwnych dzieł Bożych obecnych na kartach historii zbawienia. Homilia ma

²⁴ Por. tamże, s. 17-23.

²⁵ Franciszek, *Evangelii gaudium*, nr 142.

²⁶ Por. S. Dyk, *Homilia. Droga do żywego poznania misterium Chrystusa*, s. 27.

tu dać świadectwo o zbawczym działaniu Boga i je uobecnić. Czyni to poprzez głoszenie kerygmatu, który jest utrwalonym na kartach Biblii wydarzeniem zbawczym. Jego szczyt jest ukazany w Pasji Chrystusa. Stąd wypływa chrystocentryzm homilii – w przepowiadaniu homilijnym misterium Chrystusa nigdy nie może zejść na dalszy plan²⁷.

Kolejnym wymiarem mistagogii poszukiwania Chrystusa jest odsłonięcie Jego misterium w tekstach świętych. Narzędziami, z których może tu skorzystać homilista, są: układ lekcjonarza, który ukazuje, że dobór czytań nie jest przypadkowy, lecz ma wskazać pewną syntezę tematyczną; ukierunkowanie na misterium Chrystusa w tekście kolekty mszalnej, która ma duży potencjał hermeneutyczny w odczytaniu głównego przesłania tekstów dobranych na dany dzień; paschalna interpretacja misterium Chrystusa, która podpowiada konieczność spojrzenia na czytania i modlitwy celebracji w taki sposób, że ich znaczenie zostaje ukazane przez pryzmat śmierci i zmartwychwstania Chrystusa²⁸.

Ostatnim aspektem mistagogii poszukiwania Chrystusa jest teologiczne pogłębienie znajomości obchodzonego misterium, które jednak nie może zatrzymać się na etapie pouczenia, lecz ma prowadzić do osobowej, doświadczalnej i żywej komunii z Bogiem. Elementy doktrynalne mają służyć głębszemu wnikanii w obchodzone misterium²⁹. Homiliście nie może więc najpierw zabraknąć znajomości metod teologicznego pogłębienia homilii. Składają się na nie następujące elementy: pogłębienie znajomości w oparciu o teologię biblijną, rozwinięcie kerygmatu w oparciu o naukę ojców Kościoła, konfrontacja kerygmatu z nauczaniem Kościoła, uwzględnienie współczesnej teologii. Kolejna umiejętność potrzebna homiliście to uwzględnienie roku liturgicznego zarówno jego centrum, którym jest Pascha Pana, jak również misterium Chrystusa obecnych w całym roku liturgicznym. Między nimi występuje organiczna i jednocześnie symboliczna jedność: rok liturgiczny to sam Chrystus, który ciągle żyje i włącza wiernych w misteria swego życia³⁰. Ostatnim elementem urzeczywistniania mistagogii poszukiwania Chrystusa jest przepowiadanie misterium w perspektywie trynitarniej. Homilista nie może zapomnieć, że we wszystkich misteriach Chrystusa odsłania się Jego relacja z Ojcem oraz zaangażowanie Ducha Świętego.

W świetle modelu doświadczenia symbolicznego spojrzenie S. Dyka na teksty święte, odsłaniające misteria Chrystusa, zawiera bardzo istotne spostrzeżenie - Chrystus staje się dla ludzi wszystkich czasów „(...) jedynym ‘miejscem’ bezpośredniego spotkania i poznania Boga, jest ‘sytuacją’ dotyku Boga. Jezus jest widzialnym znakiem Niewidzialnego, ‘jest obrazem Boga’ (2 Kor 4,4), ‘jest obrazem Boga niewidzialnego’ (Kol 1,15), ‘jest odbłaskiem Jego chwały i odbiciem Jego istoty’ (Hbr 1,3)”³¹. Nawet

²⁷ Por. tamże, s. 30-32.

²⁸ Por. tamże, s. 49-65.

²⁹ Por. tamże, s. 68.

³⁰ Por. tamże, s. 77.

³¹ Tamże, s. 85.

najmniejsze szczegóły misterium Chrystusa – Jego słowa i czyny, milczenie i cierpienie, sposób bycia i mówienia – są Objawieniem Ojca (KKK 516). Dobrze odczytane świadectwo tekstów świętych, zwłaszcza Biblii, ukazujące misteria Chrystusa w szacie jego ludzkiej natury (słowa i czyny, milczenie i cierpienie, sposób bycia i mówienia itp.) jest więc w pełni znakiem symbolicznym, przy pomocy którego homilista może zbudować życiodajną relację między odbiorcą słowa Bożego a Bogiem. Aktualizacja głoszonego słowa zakorzeniona w misteriach Chrystusa nabiera wówczas wymiaru zbawczego. Ten zbawczy charakter homilii bierze się przede wszystkim z faktu jej ontycznego zjednoczenia ze słowem Bożym odsłaniającym i zawierającym misteria Chrystusa³².

Pomocą w aktualizacji słowa Bożego na płaszczyźnie mistagogii odsłonięcia może być propozycja szwajcarskiego homilety Gerda Theißen. Wychodząc z założenia, że naturalnym i tradycyjnym językiem chrześcijaństwa jest język Biblii, wydobywa on z niej fundamentalne motywy opisujące Boże objawienie i doświadczenie wiary w Boga. Właśnie w ich świetle człowiek wierzący interpretuje swoje życie i rzeczywistość, która go otacza³³. Dla aktualizacji słowa Bożego istotną kwestią jest decyzja odbiorcy, w jakim stopniu uczyni on dany tekst biblijny zobowiązującym dla swoich decyzji i życiowych postaw. Zgoda na przyznanie słowu Bożemu wiążącego autorytetu dla swego życia zakłada wejście w proces głębokiej identyfikacji z nim. Zdaniem G. Theißen pytanie, które należy postawić, nie dotyczy tego, czy słuchacz jest gotów na identyfikację z tekstem biblijnym. O wiele bardziej trzeba pytać, w jaki sposób i jakimi środkami urzeczywistnia się ten proces? Jego zdaniem, słuchaczowi łatwiej jest się identyfikować z głębokimi strukturami tekstu biblijnego niż z jego formą. Dlatego dobra homilia nie polega na zwykłym objaśnianiu tekstu biblijnego, ale na nazwaniu jego głębokich, podstawowych struktur i rozwinięciu ich w nowy tekst, w którym słuchacz odkryje również swój świat, swoje emocje, nastawienia i problemy, a nie tylko treści biblijno-teologiczne³⁴. Tymi fundamentalnymi strukturami tekstu są:

a) motyw stworzenia: Bóg wydobywa świat z nicości. Stwarza go, nie potrzebując do tego nic poza miłością. Akt stwórczej miłości Boga trwa nieustannie. Jego szczególnym przejawem jest wydobywanie z nicości śmierci Jezusa;

b) motyw mądrości: świat jest stworzony w mądrości Bożej, gdyż można w nim odkryć nieprawdopodobne struktury i ich piękno;

c) motyw cudu: nic jest do końca zdeterminowane, gdyż scenariusze wydarzeń są otwarte na zaskakujące zmiany. Jezus jest szczególnym nośnikiem mocy czynienia cudów;

³² Por. tamże, s. 87.

³³ Por. G. Theißen, *Zeichensprache des Glaubens. Chancen der Predigt heute*, Gütersloh 1994, s. 29-30.

³⁴ Por. tamże, s. 27-29.

d) motyw nadziei: historia ludzka jest przeniknięta przez rosnącą obietnicę, aż po nadzieję nowego świata. Poprzez „ciało” człowiek tkwi w starym świecie, ale „duchem” przynależy już do nowego świata, który zaczął się w Jezusie;

e) motyw nawrócenia: pojedynczy człowiek może się radykalnie przemienić. W chwili, gdy jest gotów tracić życie dla Chrystusa, umierać razem z Nim wchodzi w podarowane przez Boga nowe życie;

f) motyw wyjścia (*Exodus*): nie tylko pojedyncze osoby mogą być przemieniane, lecz całe grupy, gdy są poddane ekstremalnym doświadczeniom, np. niewoli i wyjścia z niej;

g) motyw wiary: Bóg odsłania się w pierwszym rzędzie nie poprzez struktury, instytucje czy myślenie, lecz przez „Ty”, z którym wchodzimy w wolną relację na fundamencie zaufania, a nie przymusu. Najważniejszą osobą, przez którą odsłania się Bóg, jest Jezus z Nazaretu;

h) motyw wcielenia: Bóg jest realnie obecny w Chrystusie, w swoim Słowie, w sakramencie, w każdym wierzącym przez Jego Ducha; On uświęca wszystko przez Jego nieustanną obecność w teraźniejszości;

i) motyw zastępstwa: Chrystus pokazuje alternatywę wobec życia na koszt innych i składa siebie w ofierze za innych;

j) motyw zmiany pozycji: pierwszy będzie ostatnim a ostatni pierwszym. W Chrystusie sędzia jest osądzonym, kapłan staje się ofiarą a władca świata niewolnikiem. Jednak Ukrzyżowany przemienia się w źródło nowego życia;

k) motyw bezinteresownej miłości (*agape*): każdy spotkany człowiek przez miłość staje się bliźnim. Chrystus jest prawzorem tej miłości; Jego ofiara jest miłością okazaną „wrogom” Boga;

l) motyw „stygmetyzacji” siebie: w każdym akcie akceptacji cierpienia jest obecne przesłanie, że przyjęcie pozycji outsidera aż po męczeństwo posiada przemieniającą moc;

ł) motyw sądu: człowiek jest świadomy sądu, jaki się dokona nad jego postawami i czynami. Kryterium sądu i sędzią jest Chrystus;

m) motyw dystansu: doczesna rzeczywistość jedynie zapowiada tę, która nigdy nie przeminie. Doświadczenie winy i cierpienia wzmacnia dystans do Boga. W Chrystusie jest on jednak pokonany;

n) motyw usprawiedliwienia: człowiek nie stworzył ani siebie, ani świata; pozostaje mu zaakceptować fakt istnienia. Również usprawiedliwienie jest spoza niego; może się na nie otworzyć lub nie.

Zdaniem G. Theißena w tych motywach obecny jest „Duch” Biblii, który przez wiarę rozświetla ciemności świata, a który w Chrystusie otrzymał konkretny kształt. Motywy te mają swoje odpowiedniki w codziennej egzystencji człowieka. I tak np. motywowi stworzenia odpowiada świadomość przemijalności, a motywowi mądrości wiedza, że świat ma swe stałe zasady, na których opiera swe funkcjonowanie³⁵. Oznacza to, że ho-

³⁵ Por. tamże, s. 29-34.

milista może stosunkowo łatwo zbudować pomost pomiędzy biblijnym motywem a egzystencją człowieka. Ułatwia to bardzo aktualizację słowa Bożego. Przesłanie tekstu łączy się bowiem integralnie z jakimś fragmentem życia słuchacza. To jedna z bardziej charakterystycznych cech znaku symbolicznego – nie może być on oderwany od codzienności odbiorcy słowa. Jednocześnie motywy te umożliwiają odkrywanie ich relacyjnej zawartości. W nich żyje i poprzez nie mówi sam Bóg.

4. Aktualizacja w oparciu o znaki liturgiczne

Słowa Jezusa wypowiedziane w synagodze w Nazarecie: „Dziś spełniły się słowa Pisma, któreście słyszeli” (Łk 4, 21) urzeczywistniają się zwłaszcza w liturgii. Pod kątem aktualizacji moc słowa Bożego przybiera na sile w liturgii³⁶. Biblia i liturgia to ta sama święta historia, w której jest obecny żywy Bóg i który chce wejść w relację ze swoim ludem tu i teraz. W czynności liturgicznej dokonuje się to, co Bóg mówi³⁷.

To urzeczywistnianie się słowa Boga w liturgii, zwłaszcza w homilii, zdaniem S. Dyka, jest oglądaniem Chrystusa i prowadzi do mistagogii uczestnictwa w misterium. Celem homilii jest doprowadzenie wiernych do bezpośredniego i pełnego doświadczenia zbawczej łaski misterium Chrystusa³⁸. Fundamentem tego komunikacyjnego procesu jest wiara, która pozwala odbiorcy nawiązać życiodajną relację z Chrystusem. To wiara sprawia, że łączymy się z Nim w sposób nie mniej skuteczny niż ci, co z Jezusem przestawali; jest też podstawowym działaniem człowieka współpracującego z życiodajnym zaangażowaniem Ducha Świętego w procesie przyjmowania łaski obchodzonego misterium³⁹.

Zdaniem lubelskiego homilety na to doświadczenie składają się trzy etapy:

ogłaszanie misterium Chrystusa obecnego w świętych obrzędach; tu homilista ma doprowadzić do osobowego spotkania słuchacza słowa Bożego z Chrystusem, wskazywać na uobecnienie misterium Chrystusa w obrzędzie liturgicznym oraz odsłaniać jego obecność w znakach liturgicznych;

doprowadzenie słuchacza do udziału w misterium Chrystusa; tu należy ukazać Komunię św. jako moment dostąpienia zbawczej łaski misterium, jak również wydobyć z tekstu modlitwy po Komunii św. powiązanie pomiędzy liturgią słowa a liturgią eucharystyczną;

wezwanie do odpowiedzi na łaskę misterium Chrystusa; w tej warstwie potrzeba, by homilista pobudził słuchacza do wyznania

³⁶ Teologia liturgii stwierdza, że Pismo Święte jest obwieszczeniem słowa Bożego, a liturgia jego aktualizacją. Por. S. Hahn, *Moc słowa w liturgii*, Kraków 2005, s. 103-109.

³⁷ Por. tamże, s. 111.

³⁸ Por. *Homilia. Droga do żywego poznania misterium Chrystusa*, s. 91-93.

³⁹ Por. tamże, s. 96-97.

wiary i modlitwy oraz zachęcił do współofiарowania się i do dziękczynienia⁴⁰.

W świetle teorii doświadczenia symbolicznego wskazane powyżej przez S. Dyka momenty urzeczywistniania się misterium Chrystusa odślaniają bogatą paletę znaków (zgromadzenie wiernych, osoba kapłana przewodniczącego celebracji, proklamowanie słowa, dary chleba, wody i wina, gesty oraz postawy), przez które może zostać zbudowana życiodajna relacja między odbiorcą słowa (podmiot) a Bogiem (obiekt *self*). Homilia nie może jednak zatrzymać się na wyjaśnieniu tychże znaków w formie czysto akademickiej czy nawet katechetycznej, lecz ma dążyć do poszukiwania uobecniania się misterium objawionego w Piśmie Świętym i aktualizowanego w celebracji liturgicznej⁴¹. Nie chodzi więc o sporządzenie katalogu danych wyjaśniających jakiś znak liturgiczny. Byłby to rodzaj „cysterny”, z którego zawsze można zaczerpnąć w przepowiadaniu. Umożliwienie zaistnienia życiodajnej relacji w misterium słowa i znaku celebracji zakłada zawsze dążenie do Źródła, z którego napelnia się owa „cysterna”, czyli do Boga udzielającego się w misterium. Trzeba więc poszukiwać dróg aktualizacji relacji, która istnieje najpierw w sercu Boga, a której obecność odczytać należy w znakach i symbolach, przez które człowiek spotyka się z Chrystusem i zostaje włączony w zbawcze wydarzenie uobecnianej w Eucharystii Paschy Pana, by przez nie dał się wprowadzić w samo misterium Trójjedynego Boga⁴². W aktualizacji tej życiodajnej relacji, czyli „komunii serca Pana z sercem ludu” liczy się przede wszystkim związek pomiędzy słowem Bożym, obchodzonym misterium i znakami zawartymi w obrzędach liturgicznych, które posiadają swoje duchowe znaczenie przez poszukiwanie miejsca i sposobu dostępu do Źródła, czyli żywej obecności Boga⁴³. Takie ujęcie aktu uczestnictwa w misterium Chrystusa pokazuje, że aktualizacja słowa głoszonego w homilii opiera się na pogłębianiu relacji słuchacza z osobą Chrystusa obecnego pod postacią celebracji liturgicznej, która jest *sui generis* znakiem symbolicznym.

5. Aktualizacja w oparciu o ludzką egzystencję

Trzeci wymiar misterium Chrystusa w homilii obejmuje relację odbiorcy słowa Bożego do świata, w którym żyje. „Dyrektorium homiletyczne” zaleca, aby homilista pomógł członkom wspólnoty w odczytaniu dróg i sposobów wniesienia Ewangelii w świat w ich powszednim życiu. Treści i kierunek zastosowań wpływają nie tylko z czytań biblijnych. Ho-

⁴⁰ Por. tamże, s. 91-136.

⁴¹ Por. tamże, s. 110.

⁴² Por. W. Głowa, *Funkcje homilii w celebracji liturgicznej*, w: *Moc słowa Pańskiego. Adhortacja „Verbum Domini” w refleksji biblijno-teologicznej*, red. B. Migut, A. Piwowar, Lublin 2012, s. 236.

⁴³ Por. tamże, s. 109.

milista powinien również uwypuklić skutek samej Eucharystii, która jest celebrowana oraz „(...) jej następstwa dla codziennego życia w błogosławionej nadziei na nierozdzielną komunię z Bogiem”⁴⁴. Aktualizacja słowa Bożego w codzienności życia jest więc mocno zasadzona na budowaniu życiodajnej relacji z Bogiem. S. Dyk nazywa ten wymiar homilii ukazywaniem Chrystusa w życiu chrześcijańskim i kwalifikuje go jako mistagogię upodobnienia do misterium.

Ta warstwa homilii ujawnia się, jego zdaniem, najpierw w przepowiadaniu „misterium Chrystusa, które zawsze jest obecne i działa (KL 35, 2)”⁴⁵. Przedłużając misteria Chrystusa na codzienne życie, chrześcijanin może spojrzeć na codzienną egzystencję jako przestrzeń zbawczej obecności i działania Boga. Jeśli homilista zaprezentuje takie spojrzenie i spotka się z otwartością słuchacza, istnieje szansa, że historie biblijne, zwłaszcza historia życia Jezusa stanie się jego historią; wówczas codzienne życie będzie się odsłaniać jako trwająca historia zbawienia⁴⁶. Sposobem realizacji takiego podejścia w homilii jest najpierw interpretacja życia w świetle misterium Chrystusa. Odbiorca słowa Bożego może z tej perspektywy zrozumieć sens swojej egzystencji. Wymaga to od homilisty poznania potrzeb słuchaczy. Papież określa to mianem „kontemplacji ludu”⁴⁷. Kolejna forma przepowiadania misterium w homilii polega na promocji teologii obecności i działania Boga w świecie. Homilista nie może poddać się jakiejś abstrakcyjnej refleksji, lecz powinien zaprezentować świadectwa o znakach zbawczej obecności Boga w życiu ludzi⁴⁸.

Drugą formą mistagogii upodobnienia do misterium w homilii jest wezwanie odbiorcy słowa Bożego do życia chrystusowym misterium. Homilista powinien je zrealizować najpierw przez zaproszenie słuchacza do naśladowania Chrystusa, które jest owocem łaski otrzymanej w sakramencie. Przez czynny i pełny udział w celebracji liturgicznej wierzący mogą otrzymać duchową moc, aby przeformować i dopasować swoje życie do bosko-ludzkiego życia Chrystusa. Dzięki tej mocy i dzięki wezwaniu homilisty ich życie, we wszystkich jego wymiarach, w tym również w wymiarze moralnym, może przybrać nową formę istnienia Chrystusowego⁴⁹. Kolejną ścieżką realizacji mistagogii upodobnienia jest budowanie przez homilistę osobowej relacji wierzącego z Chrystusem, gdyż jest ona źródłem wierności Jego misteriom. Na tej płaszczyźnie może dokonać się przejście od koncentracji na życiu moralnym chrześcijanina do życia mistycznego, od prawa do łaski. Można śmiało mówić, że dzięki liturgii dokonuje się jakiś rodzaj przeobstwienia jej uczestników. Nie jest ono bowiem przedmiotową i nieosobową boską transformacją wierzącego, lecz

⁴⁴ Nr 14.

⁴⁵ Por. *Homilia. Droga do żywego poznania misterium Chrystusa*, s. 137-139.

⁴⁶ Por. tamże, s. 140.

⁴⁷ *Evangelii gaudium*, nr 154.

⁴⁸ Por. S. Dyk, *Homilia. Droga do żywego poznania misterium Chrystusa*, s. 154-155.

⁴⁹ Por. tamże, s. 161-162.

dokonyuje się ciągle jako odnawiany obszar przebóstwiającej relacji z Panem⁵⁰. W aspekcie duchowym jest to szczyt aktualizacji głoszonego słowa Bożego. Im głębsze będzie to zjednoczenie z Chrystusem, tym większa miłość, tym głębsza wiara i pragnie pełnienia woli Ojca. Kolejną płaszczyzną realizacji mistagogii upodobnienia jest egzystencjalne *imitatio Christi* w roku liturgicznym. Doprowadzenie do odtworzenia w sobie procesu życia Chrystusa jest ważnym celem homilii. Ma ona być w kontakcie z rokiem liturgicznym, który jest *itinerarium* wiary i życia. Są to momenty zjednoczenia Kościoła-Oblubienicy z Oblubieńcem. Tematy wyłaniające się z czytań mszalnych mają towarzyszyć wiernym na drodze ich duchowego rozwoju przez naśladowanie Pana⁵¹.

Ostatnim obszarem mistagogii upodobnienia jest głoszenie przez homilistę *ethosu* Chrystusa objawionego w Jego misteriach, gdyż posiadają one wyraźne odniesienie do chrześcijańskiego życia i są dla wiernych przykładem oraz wezwaniem do naśladowania. Każdy czyn i słowo Jezusa powinny być ukazane jako zbawczy apel. Może się to dokonać najpierw przez chrystologiczne uzasadnienie chrześcijańskiej moralności, ponieważ Bóg, stając się człowiekiem, przyjął wszystkie uwarunkowania ludzkiej natury, włącznie z moralnością. Jezus objawiony w swoich misteriach powinien więc być ukazany jako przykład i norma życia⁵². *Ethos* Chrystusa musi być jednak przelozony na konkret życia chrześcijańskiego. W różnych wydarzeniach homilista ma wychwycić znaki obecności królestwa Bożego, znaki jego dojrzewania na przestrzeni historii. Mieszczą się tu współczesne uwarunkowania naśladowania postawy Chrystusa objawione w Jego misteriach: całkowite zaufanie do Ojca, chęć wypełnienia Jego woli, pokora i uniżenie, droga krzyża, radykalna proegzystencja, postawa bezinteresownej miłości⁵³.

Aktualizacja słowa Bożego na płaszczyźnie mistagogii upodobnienia jest więc zasadzona na budowaniu relacji słuchacza słowa Bożego z Chrystusem poprzez wejście w głębię Jego misterii zawartych w Jego słowach i czynach. To one rzucają światło na codzienną egzystencję i ważne decyzje życiowe, jakie ma do podjęcia słuchacza Słowa. Postawa Boga względem człowieka, jaką odkrywamy w misteriach Jezusa, nie jest neutralna, lecz jest pełna pasji, proegzystencji, walki o prawdziwe dobro człowieka, jest opowiedzeniem się Boga po stronie ludzi najsłabszych i marginalizowanych przez systemy społeczne, religijne, czy też przez choroby fizyczne i duchowe. Kształt relacji obecny w słowach i czynach Jezusa, to, w jaki sposób rozmawia, słucha, patrzy, działa, ma życiodajną moc.

W Chrystusie odsłania się więc Bóg, który jest blisko człowieka. Misteria Chrystusa związanego z jego ludzką naturą, stylem życia są mocnym i wyrazistym znakiem symbolicznym, przez które homilista może

⁵⁰ Por. tamże, s. 167-169.

⁵¹ Por. tamże, s. 172-174.

⁵² Por. tamże, s. 183-184.

⁵³ Por. tamże, s. 188-189.

połączyć egzystencję odbiorców słowa z zaangażowaniem w nią Boga (obiekt *self*). Spojrzenie na codzienność słuchacza z tej perspektywy pozwala homiliście na wydobycie z wydarzeń zwykłego życia znaków obecności i działania Boga. Tak, jak słowa Chrystusa, głoszone w Jego ziemskim etapie życia, aktualizowały się w życiu jego słuchaczy, tak również i dziś dotyczą z mocą ludzkiego serca i są wezwaniem do pójścia za sposobami myślenia, stylem życia obecnymi w słowach, gestach i postawach Jezusa Chrystusa.

Zakończenie

Homilia jako misterium zachęca słuchacza Słowa do przyjęcia zaproszenia płynącego z misterium Chrystusa obecnego w tekstach świętych, celebracji liturgicznej oraz potrzebach słuchacza do pogłębienia jego osobistej relacji z wydarzeniami zbawczymi. Ukazanie tych wydarzeń jako znaków symbolicznych pozwala mu spotkać się nie tylko z Bożym Objawieniem, lecz również z samym sobą. W ten sposób rodzi się doświadczenie symboliczne, które ukazuje aktualizację słowa Bożego w homilii jako zawsze nowe wydarzenie spotkania Boga z człowiekiem, człowieka z samym sobą w kontekście słuchanego słowa i celebracji liturgicznej, owocujące otwarciem się słuchacza na życiodajną relację z Bogiem.

Streszczenie

Aktualizacja słowa Bożego w homilii, czyli pełne utożsamienie się człowieka ze słowami i czynami Jezusa Chrystusa aż po odnalezienie w nich życiodajnego światła i mocy, realizuje się poprzez wprowadzenie odbiorcy słowa w misterium Chrystusa. Dzieje się to na trzech płaszczyznach: poszukiwania Chrystusa w tekstach świętych, oglądania Go w celebracji liturgicznej oraz ukazywania Go w życiu chrześcijańskim. Model doświadczenia symbolicznego ujmuje aktualizację jako budowanie życiodajnej relacji między podmiotem (odbiorca słowa) a obiektem *self* (nieskończona Miłość Boga) przy pomocy znaków (słowo Boże, liturgia, życie człowieka). Misterium Chrystusa nie można sprowadzić jedynie do treści komunikatu. Chodzi w nim o relację, do jakiej Bóg zaprasza człowieka. Aktualizacja słowa Bożego w homilii jest więc otwieraniem człowieka na budowanie życiodajnej relacji z Bogiem przy pomocy szerokiej palety znaków symbolicznych.

Słowa kluczowe: homilia, mistagogia, misterium, doświadczenie symboliczne, aktualizacja słowa Bożego

Title: Homily as a Mystery and its Actualization in the Light of the Model of Symbolic Experience

Summary

Actualization of the Word of God in the homily, i.e. full identification of man in his existence with the words and deeds of Jesus Christ is realized by introducing the recipient of the word to the mystery of Christ. This happens on three levels: search of Christ in sacred texts, perceiving Him in liturgical celebrations and exhibiting Him in Christian life. The model of symbolic experience is defining actualization as building a life-giving relationship between the subject (the recipient of the word) and the self-object (infinite Love of God) with the help of signs (God's Word, liturgy, human life). The mystery of Christ cannot be reduced only to the content of the message. It is about the relationship to which God invites man. Actualization of the Word of God in the homily is therefore opening man to edification of life-giving relationship with God using a wide range of symbolic signs.

Key words: homily, mistagogy, mystery, symbolic experience, actualization of God's Word

Bibliografia:

- Dyk S., *Homilia. Droga do żywego poznania misterium Chrystusa*, Kielce 2016.
- Dyk S., *Aktualizacja Słowa Bożego w przepowiadaniu*, „Roczniki Teologiczne” t. LXIX, z. 1 (2022), s. 5-26.
- Franciszek, *Evangelii gaudium*, Kraków 2014, wyd. II
- Głowa W., *Funkcje homilii w celebracji liturgicznej*, w: *Moc słowa Pańskiego. Adhortacja „Verbum Domini” w refleksji biblijno-teologicznej*, red. B. Mi-gut, A. Piwowar, Lublin 2012, s. 233-248.
- Hahn S., *Moc słowa w liturgii*, Kraków 2005.
- Haslinger H., *Sakramente – befreiende Deutung von Lebenswirklichkeit*, w: *Praktische Theologie. Grundlegungen*, t. II, (red. H. Haslinger), s. 164-184.
- Karrer L., *Erfahrung als Prinzip der Praktischen Theologie*, w: *Praktische Theologie. Grundlegungen*, t. I, (red. H. Haslinger), Mainz 1999, s. 199-219.
- Kiciński A., *Wybrane funkcje stosowania symboli w katechezie*, w: *Komunikacja w katechezie*, (red.) J. Zimny, Sandomierz 2003, s. 55-68.
- Odenthal A., *Liturgie als Ritual. Theologische und psychoanalytische Überlegungen zu einer praktisch-theologischen Theorie des Gottesdienstes als Symbolgeschehen*, Stuttgart 2002.
- Rahner K., *Die theologische Dimension der Frage nach dem Menschen*, w: K. Rahner, *Schriften zur Theologie XII*, Zürich, Einsiedeln, Köln 1975, s. 387-406.
- Schillebeeckx E., *Can Christology Be an Experiment?*, w: <https://ejournals.bc.edu/index.php/ctsa/article/download/2967/2581/0>, [data dostępu: 6.11.2023].

Schillebeeckx E., *Menschen. Die Geschichte von Gott*, Freiburg – Basel – Wien 1990

Wahl H., *LebensZeichen von Gott – für uns. Analyse und Impulse für eine zeitgemäße Sakramentenpastoral*, Münster 2008.

Wahl H., *Symbolische Erfahrung: umgestaltete Beziehungserfahrung. Skizze einer psychoanalytisch fundierten Symboltheorie*, „Wege zum Menschen“ 51 (1999), s. 447-462.

Twardy J., *Aktualizacja słowa Bożego w kaznodziejstwie*, Przemyśl 2009